

سبک زندگی اسلامی از دیدگاه شهید مطهری

مریم تقوی‌زی^۱

چکیده

این پژوهش به بررسی جامع سبک زندگی اسلامی از منظر استاد شهید مرتضی مطهری پرداخته است. سبک زندگی اسلامی، به عنوان یکی از ارکان بنیادین تربیت الهی، نقشی محوری در شکل‌گیری هویت معنوی و اجتماعی انسان ایفا می‌کند و هدف غایی تعالیم انبیا و اولیای الهی از آغاز تاریخ بشریت، هدایت انسان به سوی این سبک زندگی توحیدی برای دستیابی به فلاح و حیات طیبه بوده است. این تحقیق با تمرکز بر دیدگاه‌های استاد مطهری، مؤلفه‌های کلیدی سبک زندگی اسلامی از جمله توحیدمحوری، اخلاق‌مداری، تعادل بین عقل و وحی، عدالت‌محوری، اعتدال، معنویت‌گرایی و الگوگیری از سیره پیامبر (ص) و اهل بیت (ع) را تبیین می‌کند. همچنین با شناسایی چالش‌های معاصر نظیر هجوم فرهنگی غرب و گرایش به تجمل‌گرایی، راهکارهایی عملی برای حفظ و تقویت هویت اسلامی نیز ارائه می‌دهد. نتایج پژوهش نشان می‌دهد که سبک زندگی اسلامی به عنوان نقشه راهی جامع، با تأکید بر خودسازی، مسئولیت اجتماعی و مقاومت در برابر انحرافات فرهنگی انسان و جامعه را به سوی سعادت عدالت و تقرب به خدا هدایت می‌کند و زمینه ساز تحقق آرمان‌های الهی از جمله انتظار ظهور حضرت مهدی (عج) می‌شود.

واژگان کلیدی: سبک زندگی، اسلام، شهید مطهری

^۱ طلبه سطح دو، حوزه علمیه زهراي اطهر (س) لارستان

مقدمه

وقتی در گذر روزها به زندگی انسان های جامعه اسلامی خودمان می نگریم می بینیم که آنچه بیش از همه دچار تغییر و دستخوردگی شده سبک زندگی ها است که روز به روز در غبار روزمرگی ها گم می شود. امروزه عملاً ردپایی از سبک زندگی اسلامی یا نمی بینیم یا اگر می بینیم بسیار اندک و یا کمرنگ است. زندگی های امروز جامعه اسلامی ما متأسفانه دچار بی هویتی و غرب زدگی شده در هجوم حمله های مخملی غرب به فرهنگ عمیق اسلامی گرفتار آمده. این هجوم از نوع پوشش زنان و مردان جامعه گرفته تا دکوراسیون خانه ها و معماری ساختمان ها و نوع غذا و معاشرت و حتی بر ساعات خواب و بیداری و برنامه ریزی های روزانه تأثیر منفی خود را گذاشته است. آنچه در نگاه اول ذهن و روح ما را به خود معطوف و مشغول می سازد این است که:

۱. معیار سبک زندگی اسلامی چیست؟

۲. چه عواملی بر سبک زندگی اسلامی تأثیر منفی گذاشته است؟

۳. راهکارهای عملی و تربیتی برای حفظ سبک زندگی اسلامی چیست؟

اکنون بر آن شدیم تا از منظر قرآن و روایات به این مسئله بپردازیم و راهکارهای عملی آن را در جامعه کنونی بیابیم تا ان شاءالله سلامت جسم و روان نسل های آینده جامعه اسلامی را برنامه ریزی و تأمین کنیم. در این مسیر هرچند تحقیقات مشابهی از سوی صاحب نظران و مؤلفان صورت گرفته که به چند مورد اشاره می کنیم:

۱. آقای حسن ملایی در کتاب سبک زندگی منتظرانه به نکاتی کاربردی پیرامون سبک زندگی اسلامی اشاره کرده است.

۲. آقای مهدی دانشمند در کتاب تربیت خانواده و سبک زندگی اسلامی با تاکتیک های قرآنی به این مهم پرداخته است.

۳. آقای مهدی عارفی جو در کتاب خود به نام نقش و جایگاه زینت و تجمل در سبک زندگی اسلامی به بیان نکاتی پیرامون این بحث پرداخته.

اما این تحقیق به بررسی سبک زندگی اسلامی و بیان دیدگاه ها و راهکارهای تربیتی از نگاه استاد شهید مرتضی مطهری پرداخته است که در نوع خود تازه است.

مفهوم شناسی

۱. معنای سبک

(الف) در لغت: واژه سبک در زبان فارسی به معنای روش، شیوه، طریقه، قالب و نمط آمده است.^۱ در فرهنگ عربی اسلوب و نمط معادل سبک است و هر دو اشاره به روش انجام کار یا طرز رفتار دارند.^۲

(ب) در اصطلاح: در اندیشه اسلامی، سبک یا منهج افزون بر روش علمی، حاکی از نگرش توحیدی و اخلاقی به زندگی است که زیربنای رفتار و منش انسان قرار می گیرد.^۳

۲. معنای زندگی

(الف) در لغت: مص (بکسر زاء و فتح دال): زنده بودن، زیستن، عمر، حیات، معاش.^۴

(ب) در اصطلاح: در علوم انسانی، زندگی مفهومی جامع است که علاوه بر بعد زیستی، شامل بعد روانی، اجتماعی، فرهنگی و معنوی نیز می شود. زندگی به مثابه زیستن در جهان با تجربه های مادی و معنوی تعریف می شود که فرد با توجه به ارزش ها و جهان بینی خود آن را مدیریت می کند. از دیدگاه اسلام، زندگی دنیوی مرحله ای موقت و مقدمه ای برای زندگی ابدی و اصلی است و باید با معیارهای الهی و اخلاقی هماهنگ باشد.^۵

۳. معنای سبک زندگی

سبک زندگی مفهومی است منظومه وار که از پیوند و ارتباط مجموعه ای از عوامل مؤثر در شیوه و جغرافیای زیست انسان ایجاد می گردد و به دنبال آن یک ابر ساختار فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی

^۱ دهخدا، لغت نامه دهخدا، ج ۴، ص ۲۳۵

^۲ ابن منظور، لسان العرب، ج ۱، ص ۸۵

^۳ مطهری، تعلیم و تربیت در اسلام، ج ۲، ص ۵۰

^۴ بهشتی، فرهنگ صبا، ص ۵۴۶

^۵ شریعتی، انسان و زندگی، ص ۶۵

و امنیتی را پدید می آورد. سبک زندگی به یک نوع هویت اجتماعی نیز ختم می شود. پدیدارشناسان فرهنگی تأکید می کنند که سبک زندگی برای افراد شخصیت می سازد^۱.

۴. معنای اسلام

(الف) در لغت: (بکسر همزه): تسلیم شدن، منقاد شدن، داخل شدن در صلح و آشتی، داخل شدن در دین اسلام^۲.

(ب) در اصطلاح: اسلام دین الهی و کامل است که پیامبر خاتم(ص) آن را برای هدایت انسان ها آورده است. این دین همه ابعاد زندگی فردی، اجتماعی و اقتصادی، فرهنگی و سیاسی را تحت پوشش قرار داده و برنامه جامعی برای سعادت بشر ارائه می کند. اسلام نه تنها عبادات نیست بلکه سبک زندگی و نظام ارزشی است که فرد و جامعه را به سمت کمال و عدالت هدایت می کند^۳.

۵. معنای سبک زندگی اسلامی

سبک زندگی اسلامی به روشی از زندگی گفته می شود که مبنای آن جهان بینی توحیدی، فقه اسلامی، اخلاق قرآنی و سیره پیامبر(ص) و اهل بیت(ع) است/ این سبک زندگی نه تنها رفتارهای فردی بلکه تمام روابط اجتماعی، اقتصادی، سیاسی و فرهنگی را براساس آموزه های اسلامی تنظیم می کند^۴.

اهمیت سبک زندگی اسلامی

باورها، ارزش ها و سبک زندگانی، ارکان اصلی شکل دهی به هویت یک جامعه هستند. تمایزها و تفاوت و تمایزهای جوامع مختلف نیز به همین سه مؤلفه عمده بازگشت می کند. ضرورت وجود سبک زندگی مطلوب در نگاهی معنوی و اخلاقی به زندگی را می توان تأمین هدف انسان که همانا رستگاری و فلاح و نجات است را دانست و حتی با نگاهی مادی نیز ضرورت به منظور تأمین زندگی راحت و برخوردار از امنیت روانی و اخلاقی حس می شود. اگر در جامعه ای سبک زندگی اسلامی نهادینه گردد در نهایت مایه وصول به «حیات طیبه» است. زندگی پاکی که از هرگونه نابودی و کمبود و ناکامی و بیم

^۱ عارفی جو، نقش و جایگاه زینت و تجمل در سبک زندگی اسلامی، ص ۴۱

^۲ بهشتی، فرهنگ صبا، ص ۸۹

^۳ مطهری، تعلیم و تربیت در اسلام، ج ۲، ص ۱۰۵

^۴ مطهری، تعلیم و تربیت در اسلام، ج ۱، ص ۴۵

و اندوهی به دور است.^۱ «مَنْ عَمِلَ صَالِحًا مِنْ ذَكَرٍ أَوْ أَنْتَى وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَلَنُحْيِيَنَّهٗ حَيَاةً طَيِّبَةً وَلَنَجْزِيَنَّهُمْ أَجْرَهُمْ بِأَحْسَنِ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ»^۲.

سبک زندگی اسلامی از منظر قرآن کریم

الگوشناسی

الگوشناسی در شناخت و انتخاب سبک زندگی اسلامی نقش بسزایی دارد.

الگو بودن پیامبر اکرم(ص)

خداوند در قرآن کریم می فرماید:

«لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ لِمَنْ كَانَ يَرْجُو اللَّهَ وَالْيَوْمَ الْآخِرَ وَذَكَرَ اللَّهَ كَثِيرًا»^۳؛ همانا

برای شما در (سیره) رسول خدا الگو و سرمشق نیکو است. (البته) برای کسانی که به خدا و روز قیامت امید دارند و خدا را بسیار یاد کنید.

این آیه در میان آیات جنگ احزاب است. اما الگو بودن پیامبر(ص) اختصاص به مورد جنگ ندارد و پیامبر(ص) در همه ی زمینه ها، بهترین الگو برای مؤمنان است.

پیام ها:

۱. در الگو بودن پیامبر(ص) شک نکنید. «لَقَدْ»

۲. الگو بودن پیامبر(ص) دائمی است. «كَانَ»

۳. گفتار، رفتار و سکوت معنادار پیامبر(ص) حجت است. «لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ»

۴. معرفی الگو، یکی از شیوه های تربیت است. «لَكُمْ أُسْوَةٌ»

^۱ عارفی جو، نقش و جایگاه زینت و تجمل در سبک زندگی اسلامی، ص ۴۴

^۲ نحل: ۹۷

^۳ احزاب: ۲۱

۶. در نظر گرفتن سن و سال

۷. توجه به موقعیت جبهه ی حق و باطل^۱.

لزوم سازماندهی الگوی لباس زن ایرانی

لباس زن ایرانی چیست؟ منظورم پوشش بیرونی است. همان لباسی که می پوشد و از خانه بیرون می آید. لباس زیر چادر. حالا بحث چادر و حجاب اسلامی و این ها بحث دیگری است و به آن کاری ندارم. اما لباس ملبوس زن، زن هندی لباس ساری است. زن اروپایی لباسش آنطور است. زن ایرانی هم لباسی دارد، ندارد؟ اگر دارد آن لباس کو؟ لباسی که نشان بدهد این زن ایرانی است و الا اگر ما همان مدی را که خیاط خانه ها و مدسازهای اروپا درست می کنند، فردا از لندن و پاریس بیاوریم اینجا، اینکه نشد!^۲

بازداشتن از خودنمایی و تبرج

یکی از ابعاد زندگی روابط اجتماعی است که در آن اموری به عنوان قانون و ارزش تلقی شده و همه جامعه می باید خود را ملزم به رعایت آن نمایند. اصل وجود خصیصه تبرج در زنان مذموم نیست و اگر بر طبق حدود شرعی و دستورات دینی باشد لازم نیز است چرا که در دین بسیار توصیه شده که زن در زندگی زناشویی، خود را برای شوهرش آرایش نموده و خودنمایی کند که این امر مایه تجاذب زوجین و استحکام بیشتر خانواده و زندگی است. بخش مهمتری نیز همچنان باقیست که دو واقع مکمل بخش نخست است و آن عدم تبرج و خودنمایی به هر نحو و شکلی است که عمدتاً این مهم در جوامع اسلامی از زمان پیامبر(ص) و بالاخص پس از ایشان از سوی برخی زنان مسلمان معقول مانده و به ناهنجاری برای جامعه اسلامی بدل شده است. شهید مطهری درباره اختصاص غریزه خودنمایی و تبرج به زنان می گوید: «اما علت اینکه در اسلام دستور پوشش اختصاص به زنان یافته است، این است که میل به خودنمایی و خودآرایی مخصوص زنان است. از نظر تصاحب قلب ها و دل ها، مرد شکار است و زن

^۱ ملایی، سبک زندگی منتظرانه، ص ۱۳۸

^۲ بانکی پور، عفاف و حجاب در سبک زندگی ایرانی- اسلامی، ص ۷۲

شکارچی، همچنان که از نظر تصاحب جسم و تن، زن شکار است و مرد شکارچی. انحراف تبرج و برهنگی از انحراف های مخصوص زنان است و دستور پوشش هم برای آنان مقرر گردیده است.^۱

مد تجمل گرا؛ عامل انحراف جامعه

به اعتقاد من، گرایش به سمت مدگرایی و تجمل گرایی و تازه طلبی و افراط در کار آرایش و نمایش در مقابل مردان، یکی از بزرگترین عوامل انحراف جامعه و انحراف زنان ماست. در مقابل این ها، خانم ها بایستی مقاومت کنند. آنها برای اینکه از زن، آنچنان موجودی به وجود بیاورند که مورد نظر خودشان است، محتاج است که دائماً مد درست کنند و چشم ها و دل ها و ذهن ها را به همین چیزهای ظاهری و کوتاه نظرانه مشغول کنند. کسی که به این چیزها مشغول شد، کی به ارزش های واقعی خواهد رسید؟ مجال پیدا نمی کند که برسد. زنی که در فکر باشد از خود وسیله ای برای جلب نظر مردها بسازد، کی فرصت این را پیدا خواهد کرد که به طهارت اخلاقی فکر کند و بیندیشد؟ مگر چنین چیزی ممکن است.^۲

علائم مثبت بی رشدی در جامعه از دیدگاه شهید مطهری

۱. انتشارات و مطبوعات: انتشارات و مطبوعات هر مردمی نمایانگر سطح رشد آنهاست/ یک نگاهی به آثار منتشره ما به نام اسلام و دین و مذهب می تواند سطح رشد جامعه ما را بفهماند.

۲. مصارف نیروهای مغزی: آنچه به رشد و بی رشدی مربوط است داشتن و نداشتن مغزهای قوی نیست بلکه این است که این نیروهای مغزی صرف چه مسائلی شود؟

۳. حساسیتها: یکی دیگر از علائم رشد و بی رشدی، حساسیت های اجتماعی است.

۴. انفاقات: پول هایی که مردم به عنوان انفاق و فی سبیل الله مصرف می کنند، نوع مصارفی که انتخاب می کنند نمایانگر سطح رشد اسلامی مردم است.

۵. برخورد با فرصت ها: علامت دیگر رشد و بی رشدی ها طرز برخورد با فرصت هاست.^۳

^۱ عارفی جو، نقش و جایگاه زینت و تجمل در سبک زندگی اسلامی، ص ۱۸۲

^۲ بانکی پور فرد، عفاف و حجاب در سبک زندگی ایرانی- اسلامی، ص ۷۲

^۳ مطهری، امدادهای غیبی در زندگی بشر

نتیجه گیری

سبک زندگی اسلامی از دیدگاه استاد شهید مرتضی مطهری به عنوان یک الگوی جامع پویا و متعادل نه تنها راهکاری برای زیستن در دنیای معاصر ارائه می دهد بلکه انسان را به سوی سعادت ابدی و کمال الهی رهنمون می سازد. این سبک زندگی که بر پایه جهان بینی توحیدی، اخلاق قرآنی، فقه اسلامی و سیره پیامبر اکرم(ص) و اهل بیت(ع) استوار است، تمامی ابعاد زندگی فردی و اجتماعی از جمله رفتار، کوشش، تغذیه، تعاملات اجتماعی و حتی اوقات فراغت را در بر می گیرد. شهید مطهری با تأکید بر اصول کلیدی نظیر توحید محوری، اخلاق مداری، عقلانیت در کنار وحی، عدالت محوری، اعتدال و معنویت گرایی، چارچوبی منسجم برای زندگی مؤمنانه ترسیم می کند که نه تنها به نیازهای مادی و معنوی انسان پاسخ می دهد بلکه او را از آسیب های فرهنگی و انحرافات ناشی از هجوم فرهنگی غرب مصون می دارد.

شهید مطهری با تبیین نقش تفکر، سحرخیزی، کار، تغذیه حلال و طیب، پوشش مناسب و پرهیز از تجمل گرایی، راهکارهایی عملی برای نهادینه سازی این سبک زندگی ارائه می دهد. او معتقد است که با پرورش صحیح کودکان، رعایت اصول اخلاقی در خانواده و جامعه و دوری از انحرافات فرهنگی غرب، می توان هویت اسلامی جامعه را حفظ و تقویت کرد. در نهایت، سبک زندگی اسلامی به عنوان نقشه راهی برای سعادت دنیوی و اخروی، نیازمند برنامه ریزی دقیق، التزام عملی به ارزش های دینی و مقاومت در برابر هجوم فرهنگی بیگانه است تا جامعه اسلامی به سوی رشد، عدالت و تقرب به خدا حرکت کند.

منابع

- * قرآن کریم، با ترجمه و تفسیر: مکارم شیرازی، ناصر، تفسیر نمونه، تهران، دارالکتب الاسلامیه
۱. نهج البلاغه، شریف رضی، ترجمه و شرح محمد دشتی، قم: مؤسسه فرهنگی و تحقیقاتی امیرالمؤمنین، چاپ سی و پنجم، ۱۳۸۴ ش
۲. ابن منظور، محمد بن مکرم، لسان العرب، بیروت: دار صادر، ۱۴۱۴ ق
۳. اردشیری، حسن، رهیافت ۴ پاسخ های استاد مطهری به مسائل اجتماعی، مرکز پژوهش های اسلامی صدا و سیما، چاپ اول، ۱۳۸۳
۴. اردشیری لاجیمی، حسن، سیره نبوی از نگاه استاد مطهری رحمه الله علیه، مرکز پژوهش های صدا و سیما، چاپ برهان، ۱۳۸۵
۵. باقرزاده بابلی، عبدالرحمان، رهیافت ۱ پاسخ های استاد مطهری به پرسش های روز، مرکز پژوهش های صدا و سیما، چاپ اول، ۱۳۸۱
۶. بانکی پور، امیرحسین، عفاف و حجاب در سبک زندگی ایرانی- اسلامی، انتشارات انقلاب اسلامی، ۱۳۹۳
۷. بهشتی، محمد، فرهنگ صبا، انتشارات صبا، ۱۳۷۱
۸. خدامیان آرانی، مهدی، راه مهتاب، نشر عطر عترت قم، ۱۳۹۶
۹. دانشمند، مهدی، تربیت خانواده و سبک زندگی اسلامی با تکنیک های قرآنی، جلد اول
۱۰. دهخدا، علی اکبر، لغت نامه دهخدا، تهران: دانشگاه تهران، چاپ سوم، ۱۳۷۷
۱۱. راغب اصفهانی، حسین بن محمد، المفردات الفاظ قرآن، چاپ دوم، انتشارات مرتضوی، ۱۳۷۴
۱۲. شریعتی، علی، انسان و زندگی، تهران: انتشارات امیرکبیر، ۱۳۷۰
۱۳. شعیری، تاج الدین محمد، جامع الاخبار، نشر حضرت عباس، جلد اول
۱۴. عارفی جو، مهدی، نقش و جلیگاه زینت و تجمل در سبک زندگی اسلامی، بی تا، بی نا

۱۵. فلاح، محمدهادی، بر بال سحر(سحرخیزی و شب زنده داری در فرهنگ اسلامی)، مرکز پژوهشهای اسلامی صدا و سیما، ۱۳۸۳
۱۶. قرائتی، محسن، سبک زندگی اسلامی براساس تفسیر نور، مرکز فرهنگی درس هایی از قرآن، ۱۳۹۵
۱۷. قیم، عبدالنبی، فرهنگ معاصر عربی- فارسی، تهران: نشر فرهنگ معاصر، چاپ ششم، ۱۳۸۶
۱۸. مجلسی، محمدباقر، بحارالانوار، بیروت: دار احیا التراث العربی، ۱۴۰۳ ق
۱۹. مشایخی راد، شهاب الدین، اندیشه های تربیتی استاد شهید مرتضی مطهری، قم: دفتر عقل، ۱۳۸۸
۲۰. مطهری، مرتضی، تعلیم و تربیت در اسلام، چاپ نوزدهم، تهران: انتشارات صدرا، ۱۳۸۸
۲۱. مطهری، مرتضی، امام حسین و قیام کربلا، تهران: صدرا، ۱۳۷۵
۲۲. مطهری، مرتضی، مقدمه ای بر جهان بینی اسلامی، جلد اول، تهران: انتشارات صدرا، ۱۳۸۸
۲۳. مطهری، مرتضی، امدادهای غیبی در زندگی بشر، تهران: صدرا، ۱۳۷۴
۲۴. مطهری، مرتضی، احیای تفکر اسلامی، تهران: صدرا، ۱۳۷۴
۲۵. مطهری، مرتضی، داستان های شیرین از نماز شب، قم: وثوق، ۱۳۹۰
۲۶. منگنه چی، حجت، تجلی وحی و عترت در شبک زندگی اسلامی، معاونت فرهنگی و اجتماعی سازمان اوقاف و امور خیریه، ۱۳۹۳
۲۷. ملایی، حسن، سبک زندگی منتظرانه، مرکز تخصصی مهدویت، ۱۳۹۵
۲۸. نوری، میرزا حسین، مستدرک الوسائل، جلد پانزدهم